

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ**

БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**Профессор - ўқитувчилар ва талабаларнинг
«Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари
йиши»га бағишланган анъанавий
62 - илмий-назарий анжумани**

МАТЕРИАЛЛАРИ ТУПЛАМИ

Бухоро – 2018

Yuqorida ko'rib o'tilgan iqtisodiy va soliq siyosati tomonidagi beboshliklarning Turkistonning mehnatkash xalqlarining bu'ymiga turdigan Chor hukumatining iqtisodiy foyda ilinjidagi hatti-harakatlari kunduzi xalqqa nisbatan aynisiz olib borilgan. Lekin bu o'rinda inson mehnatda toplangan xalqimizning o'sha davrdagi qiyinchiliklari, mustahkam tuzimning adolatsizligini, soliqlarning ko'pligini ham xalqimiz birin ketin yengib o'tganligini kelgusi avlod hech qachon unutmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alimova D.A Tarix shohidligi va saboqlari. - T., "Sharq", 2001-yil.
2. Sodiqov H, Shamsiddinov R, Ravshanov P, Usmonov Q Turkiston chor Rossiyaning mustamlakachiligi davrida I kitob. T., "Sharq", 2000-yil.
3. Alimova D.A, Rtveladze E.V O'zbekiston davlatchiligi tarixi ocherkleri. T., "Sharq", 2001-yil.

BUXORODA SOLIQ TIZIMI: AMIRLIK VA BXSR DAVRI QIYOSIY TIPOLOGIK TAHLILI

To'rayev A.I

Bux DU "Tarix" kafedrasida o'qituvchisi

Ahmadov A.A

Bux DU "Tarix" fakulteti 3-kurs talabasi

Bugungi bozor iqtisodiyoti sharoitida aholining turmush darajasini yaxshilash, istemol bozorini barqarorlashtirish, O'zbekistonning iqtisodiy jihatdan jahon hamjamiyatiga qo'shilishi yuzasidan muhim qadamlar qo'yildi. Bu borada soliq siyosati va soliqlarning roli katta bo'lganligini ko'rishimiz mumkin. Zeroki, O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A. Karimov o'zlarining "O'zbekiston - bozor munosabatiga o'tishning o'ziga xos yo'li" kitobida: "Bizning qat'iy nuqtai nazarimiz jahon tajribasi va o'z amaliyotimizdan olingan jamiki foydali tajribalarni rad etmagan holda o'zimizning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot yo'limizni tanlab olishdan iboratdir", deb ta'kidlagan edilar¹.

Bundan ko'rinib turibdiki, jahon davlatlari tajribasi bilan bir vaqtda o'zimizning amaliyotimizdan olingan tajribalarga ham suyanishimiz keraldi ta'kidlanmoqda. Bu o'rinda Buxoro amirligi va Buxoro Xalq Sovet Respublikasi davridagi soliqlar va soliq siyosatining o'xshash va farqli jihatlari haqida to'xtalib o'tib bu soliqlarning ayrimlarining bugungi kungacha o'z ahamiyatini yo'qotmay kelayonganligini ko'rishimiz mumkin.

¹ Yahyiyev Q O'zbekistonda soliq tizimi (o'quv qo'llanma) T., "Mehnat", 1993-yil, 3-bet.

Buxoro amirligida eng asosiy soliq bu yerdan olinadigan xiroj solig'i edi. Bu soliq amlokdor va oqsoqollar ishtirokida hosil pishiri yetilgan paytda hosilga qarab belgilangan. Hajmi esa hosilning uchdan, to'rtidan ayrim hollarda beshdan bir qismi ko'rinishida bo'lgan. Dehqonlar amlokdor uchun o'n botmon yerdan yarim pud kafsani solig'ini, dorug'alar uchun kafsani dorug'a (hosilning kam hajmdagi ma'lum qismi) ham to'laganlar. Undan tashqari amir dalalarni aylanganda, harbiy harajatlar paytida ham qo'shimcha soliq va to'lovlar olingan.

Qonuniy yer solig'idan tashqari yer egalari har bir tanoh bog' yuki tomorqadan maxsus tanoh puli va yem-xushak yetishtirilgan yerlardan alaf puli olingan. Ular umumiy nomda tanobxona deb ham yuritilgan. Bu soliqlar yerlarning bozor joylashgan joyga uzoq yaqinligiga qarab hajm jihatdan farq qilgan. Amir Nasrullo davrida amirlikning soliq tizimiga biroz o'zgartirishlar kiritiladi. Ya'ni, poliz ekinlari ekiladigan yerlar uchun qo'sh puli joriy etilgan. Keyinchalik bu soliq poliz ekinlari ekmaydigan boshqa yerlaridan ham olinadigan bo'lgan.

Amirlikdagi yana muhim soliqlardan biri – zakot edi. Zakot davlatning mol-mulkidan olinadigan solig'i bo'lib, mol-mulk narxining qiruddan bir hajmida undirilgan. Bu soliqning eng daromadli tomoni mahsulotlarga soliq solishi, shuningdek, savdogarlarning mahsulot uchun olib kelgan pullariga soliq solish bo'lgan. Zakot mahsulotlardan bir necha marta undirib olingan. Chorvachilik tumanlarida zakot mahsulot ko'rinishida (beshta tuyadan bitta qo'y yoki echki, qirqta qo'ydan bitta qo'y yoki echki kabi) undirilgan.

Urushlar davrida favqulodda soliq – julf undirilgan. Undan tashqari savdo-sotiqdan dalloli, boshqa viloyatlar va davlatlardan olib o'tilayotgan mahsulotlar uchun boj, daryodan mahsulotni qayiqda olib o'tgani uchun suv puli, bozordagi savdo joyi uchun puli taxtajoj, bir juft omoich tortadigan ot yoki bo'kiz uchun yaksara (bir botmon g'alla), omoich tortadigan bitta ot yoki bo'kiz uchun nimsara (yarim botmon g'alla) kabi soliqlar olingan. Yangi ariqlar va kanallar qazish ekitilishini tozalash uchun mahalliy aholi boshlariga jalb etilgan. Ommaviy jamoat ishlariga ishtirok etmaganlardan shariatga ko'ra, hoqipuli deb ataluvchi jarima olingan. Soliqlar, to'lovlar va jarimalar pul va mahsulot ko'rinishida, mahalliy soliq yig'uvchilar hamda amir tayinlagan kishilar tomonidan yig'ib olingan.

Undan tashqari davlat (amluk) yerlari bukindor ham bo'lib, ayrim manbalarga ko'ra, davlat yerlaridan doimiy mavjud bo'lgan yer solig'i- xiroj olingan bo'lsa, boshqa manhalarda davlat yerlaridan hovulning katta qismini, ya'ni 40-50 foizi olinganligi qayd etiladi¹.

¹ Eshov B O'zbekiston davlatchiligi va boshqaruvi tarixi.-T., "O'zbekiston Milliy Universiteti". 2012-yil, 302-bet.

LMS moodle tizimida "kompyuter ilmiga kirish" fanini elektron kursi nazariy mashg'ulotlar qismini yaratish	
<i>Murodov H.Z., Arslonova M.</i>	
Buxoro viloyati Shofirkon tumanidagi G'ukent qishlog'ining tarixi va toponomiyasi	106
<i>Salimova H.H., Xurramova M.</i>	
Shu'rlangan tuproqlarni melioratsiyalash yo'llari va qo'llaniladigan tadbirlar	109
<i>Musafayeva M., Aminjonova Ch.</i>	
Environmental supranote algal flora of biological ponds of Bukhara	111
<i>Edgarova J.K., Ergasheva D.B.</i>	
Инсон билан мулоқотда замонавий компьютер техниклиги яларининг ўрни	114
<i>To'loev X.M., Sa'dullayev A.</i>	
Талабаларнинг мустаким фазилатларини исдаётлик билимларининг мазмун	116
<i>J.G. Zaripov, A.A. Ahmadov</i>	
Спех Россиясининг Туркистондаги иқтисодий ва солиқ сиёсатида юритган бечоблиги	119
<i>To'rayev A.J., Ahmadov A.A.</i>	
Buxoroda soliқ tizimi: amirlik va b'zar davri qiyosiy tipologik tahlili	122
<i>Jo'rayeva N.O., Yuldashev A.</i>	
O'zbek xalqi moddiy madaniyatida qadimiy diniy tasavvurlar va qarashlarning arxaiк itlari	125
<i>Ergasheva M. K., Sulayotova Z.H.</i>	
Quyimozor suv omborining rekreatsion imkoniyatlari	128
<i>S.M. Nazarova, D. Akramova</i>	
Tuproqlar unumdorligini oshirishning agrofizik usullari	130
<i>X. To'loev, Z. Xujumov</i>	
Tafsiлий география фанининг замонавий муаммолари	135
<i>Жумоев Ф., Насуллатов Р.</i>	
Ахлоқий обрў-этибэр кучи	137
<i>M.C. Шарипов, У. Гануров</i>	
Создание и применение загущающих композиций на основе окисленного крахмала и водорастворимых полиакрилатов при вабишке тканей	139
<i>S.M. Gaffarova, Xadijuyeva Z. F.</i>	
Дизн tarkibidagi oqsilning abadiyati	142